

EVOLUȚIA ORGANIZĂRII ADMINISTRATIV – TERITORIALE A BANATULUI ÎN SEC. AL XVIII-LEA

Sofronie MUREȘAN

Banatul este provincia istorică, ce se întinde între Mureș (nord), Tisa (vest), Dunăre (sud) și Carpați (est).

Între aceste limite suprafața Banatului este de 28 526 km², din care cea mai mare parte aparține României (18 966 km²), aproape o treime Serbiei (9 276 km²), iar un colț din partea de nord-vest la confluența Murcșului cu Tisa aparține Ungariei (284 km²).

În anul 1717, în baza planului de organizare a Banatului (*Haupt-Einrichtungs-Werck*), elaborat de generalul conte Claudius Florimond Mercy, guvernatorul militar și civil al Banatului, la sfârșitul anului 1716, a fost numită, prin aprobarea comună a Camerei Aulice și a Consiliului Aulic de Război, "Comisia de organizare a Țării Banatului" (*Banater Landes-Einrichtungs-Commission*), având ca președinte pe contele Mercy, ca adjunct pe generalul Wallis, comandantul Timișoarei și drept comisar imperial pe J. Alexander Kallanek.

În cadrul acestei comisii de organizare administrativă și instituțională a Banatului s-au confruntat mai multe opinii în privința împărțirii administrative.

Prin decretul din 12 septembrie 1718 Camera Aulică și Consiliul Aulic de război au decis împărțirea Banatului în 13 districte, 6 companii militare (în zona Tisei și Mureșului) și regiunea de munte a Clisurii Dunării (Glissura).

Pe teritoriul Banatului erau următoarele districte: Timișoara, Cenad, Becicherecu Mare, Panciova, Ciacova, Lugoj, Făget, Lipova, Caransebeș, Orșova, Almăj, Palanca Nouă și Vârșeț. Între anii 1719-1720, prin contragrea districtelor Lugoj și Făget; a districtelor Orșova, Almăj și Clisurei într-un singur district, s-a ajuns la un număr de 11 districte, care se vor păstra până în anul 1778.

Această împărțire este corect reprezentată pe *harta Mercy* din 1723-1725. Tot în districte au fost împărțite și regiunile anexate monarhiei de la sud de Dunăre, din Serbia până la pacea de la Belgrad (1739). Această împărțire nu a avut în vedere complexa și complicata organizare politico-administrativă a Banatului medieval.

Districtele bănățene ca cele mai vechi instituții politico-administrative create de populația autohtonă, românească încă de pe vremea cnezatelor și voievodatelor, au fost atestate documentar abia începând cu anul 1369. Numărul celor menționate de documente este de 33, ele acoperind aproape întreg teritoriul Banatului.

Peste districtele adânc înrădăcinate în conștiința oamenilor locului, regalitatea ungară a suprapus *comitatele*, la început regale, apoi nobiliare.

Din vastul *Comitat Cenad* -atestat documentar în anul 1165, cu centrul la Cenad, s-au desprins cu timpul, *Comitatul Timiș* cu prima atestare documentară în anul 1175 și reședința la Timișoara, apoi la sfârșitul secolului al XII-lea și începutul celui următor *Comitatul Arad*, menționat în documente în anul 1214 cu reședința în cetatea Arad.

Un comitat mic ca întindere și număr de așezări, ce a existat un timp în Banat a fost cel al *Torontalului*. Între comitatul Timiș și Banatul de Severin, străbătut de râul omonim, era *Comitatul Caraș* menționat mai întâi în anul 1366, dar în anul 1200 e menționat în documente comitele de Caraș *Weiteh*.

Dintre comitatele mai mici, cu existență efemeră, documentele mai menționează: *comitatul Cuvin* (la vest de râul Caraș) în anul 1238, *comitatul Horom (Haram)* (la est de râul Caraș) în anul 1330 și *comitatul Somlyo(Sumplio)*, (la nord de comitatul Horom(Harom) și de râul Caraș), în anul 1270.

După ocuparea sa de către turci (1552, respectiv 1658), teritoriul bănățean a format un pașalic, cu sediul la Timișoara: *Eyilet-i Temeșvar*, condus de beii beilor (beglerbeg); acesta avînd în subordine pe sangeacbei, adică pe șefii de sangeac (*sancak*). În anul 1660 avem următoarele sangeacuri: Timișoara, Lipova, Cenad, Gyula, Ineu, Moldova Veche, Caransebeș, Lugoj, Făget, Arad, Becicherecu Mare. Sangeacurile erau împărțite în circumscripții teritoriale, un fel de plăși, turcește *kaza*, care la rîndul lor erau subdivizate în comune (*nahiye-le*) și sate ori cătune, numite *karye* (la singular iar la plural *kura*).

Ocuparea Banatului de către trupele imperiale (1716) a pus capăt acestei organizări administrativ-teritoriale, iar după o scurtă perioadă de tranziție, s-a optat pentru o organizare districtuală.

Organul central al administrației locale din Banat, numit Administrația Țării Banatului (*Banater Landes-Administration*) și aprobat de împăratul Carol al VI-lea, la 28 iunie 1719, era compus din guvernatorul militar și civil în persoana contelui Mercy, doi consilieri civili (ce se ocupau cu problemele camerale, provinciale și de justiție) și doi consilieri militari (dintre care unul era întotdeauna comandantul cetății Timișoara).

Administrația Țării numea la conducerea supremă a oficiului districtual (oficiu administrativ), din districte, pe administrator (*Verwalter*), care era ajutat de unul sau mai mulți subadministatori (*Unterverwalter*). Satele erau administrate de cnezi ajutați îndeosebi în atribuții judecătorești de jurați, iar peste mai multe sate exista un obercnez. În fruntea satelor de șvabi se afla așa numitul *Schulze* sau *Scholz*.

După organizarea instituțională a Administrației Bănățene (1718) s-a trecut la înființarea la Timișoara, a următoarelor oficii (*Amter*) subordonate: Contabilitatea imperială (*Kaiserliche Buchhalterei*), Oficiul casei (Kassaamt), Cancelaria militară de campanie (*Feldkriegskanzlei*), Comisarul suprem de război

(*Oberkriegscommissarius*)-câruiua îi era subordonat și inginerul topograf al Banatului, Direcția Silvică (*kaiserliche Forstdirektion*), constituită în anul 1718 ca Oficiu silvic (*Waldamt*), Direcția de construcții (*kaiserliche Baudirektion*), Direcțiunea Vănilor (*Mautdirektion*) și Oficiul superior al sării (*Obersalzamt*).

Cu scopul apărării Banatului și pentru protejarea râurilor, ușurând comunicațiile în interiorul districtelor, s-au delimitat 6 regiuni (circumscripții) de companii (*Compagnie*), ca unități geografice distincte: Mokrin (*Mogriner Compagnie*) în districtul Cenad, Kikinda (*Kickinder Compagnie*), Franjova (*Franlovacr Compagnie*) și Melenci (*Mellentzer Compagnie*), din Panciova: de la Botos (*Pottoscher Compagnie*) și Idvor (*Idvorer Compagnie*) pe Timiș. Pe harta lui Mercy din anii 1723-1725 în afară de acestea mai sunt localizate și cele de la Ogrulica (*Okkroliza Compagnie*) de pe Dunăre și Potoc (*Pottoker Compagnie*) din districtul Palanca Nouă.

În anul 1726 acestea au fost transformate în 4 protocăpitănate (*Oberkapitanat*) ce și-au extins circumscripțiile asupra întregului Banat.

În anul 1741 Maria Tereza a decretat desființarea Confiniului tisa-mureșan și înființarea unei regiuni de graniță la Dunăre. Lucrările de desființare au fost terminate în anul 1750. În anii 1746-1747 o bună parte din militarii sârbi au trecut în Banat așezându-se în prediile nelocuite din districtele Lipova și Panciova, iar mai târziu și spre malul Tisei. În anul 1744 localitatea Vinga este ridicată la rangul de oraș sub numele de Theresiopel.

Din punct de vedere al organizării administrativ - teritoriale trebuie să arătăm că în anul 1745, la inițiativa contelui Kollowrat (președintele Deputăției Aulice în Banaticis, Transylvanicis et Illyricis), districtele bănățene au fost împărțite în mai multe cercuri/plase (*Processe*). Numărul cercurilor din cadrul unui district a variat în funcție de configurația geografică și puterea economică de la 1 la 4 (v. tabelul nr. 1).

În anul 1751 în cadrul marii reforme administrative inițiată de contele Haugwitz, prin decretul imperial din 29 septembrie 1751, în Banat, administrația civilă a fost separată de cea militară. Banatul Timișoarei (*Temeswarer Banat*) condus de așa numita Administrație a Țării Banatului (*Banater Landes Administration*), în frunte cu un președinte civil și 6 consilieri administrativi, era împărțit în districtele: Timișoara, Becicherecu Marc, Cenad, Ciacova, Vârșeț, Lipova, Lugoj, Caransebeș, Mehadia, Palanca Nouă și Panciova.

Sub administrația militară, condusă de Comandamentul Militar General al Banatului (*Banater Militar-Genclal-Commando*) au rămas până la înființarea graniței militare bănățene, doar districtele în care erau dislocate efective militare mai însemnate (Palanca, Panciova, Orșova și părți din districtele Caransebeș și Becicherecu Mare).

Pe hărțile din secolul al XVIII-lea limitele districtelor bănățene sunt trasate prin linii întrerupte sau punctate fiind deseori și colorate pentru a ieși în evidență mai bine.

Tabelul nr. 1 Districtele si cercurile banatene la 1761

Nr. crt.	Districtul	Reședința	Suprafața	Nr. cerc	Cercuri/Plase (Processe)
1	Cenad	Sinandrei (<i>St.Andrasch</i>)	2523 km ²	2	Mureș, Tisa
2	Becicherec	Zrenjanin (<i>Gross Becskerek</i>)	3695 km ²	3	Tisa, Timiș, Neusina(<i>Neuzina</i>)
3	Panciova	Pancevo (<i>Pancsova</i>)	2423 km ²	1	Panciova
4	Timișoara	Timișoara (<i>Temesvar</i>)	3225 km ²	3	Timișoara, Bucovăț, Regiunea bulgărească de la Vinga (<i>Vingher gebiet</i>)
5	Lipova	Lipova (<i>Lippa</i>)	1679 km ²	3	Lipova, Bara, Sânicolau Mare (<i>St. Miklosch</i>)
6	Lugoj	Lugoj (<i>Lugosch</i>)	2312 km ²	4	4 Lugoj, Topolovățu Mare (<i>Lunka</i>), Sărăzani, Făge
7	Ciacova	Ciacova (<i>Csakova</i>)	2237 km ²	2	Ciacova, Bârzava (<i>Bersova</i>)
8	Caransebeș	Caransebeș (<i>Karansebes</i>)	2477 km ²	3	Bistra , Pogăniș, Timiș
9	Vârșeț	Vârșeț (<i>Werschez</i>)	3394 km ²	4	Carașova(<i>Karaschova</i>), Rafta, Comorăște (<i>Scham</i>), Vârșeț
10	Palanca Nouă	Ujpalanka	2072 km ²	4	Răcăjdia (<i>Rakastia</i>), Ilidia, Jasenovo, Clisura
11	Orșova	Mehadia	2489 km ²	2	Mehadia, Almăj (<i>Almasch</i>)
TOTAL			28526 km ²	31	

Așa cum am mai arătat, datorită unor circumstanțe de atunci, nu toate cele 13 districte de pe *Harta Mercy* au reușit să-și păstreze autonomia. Încă în anul 1720 se ajunge la un număr de 11 districte.

Pe harta districtului Palanca Nouă din anul 1724, Clisura făcea parte din acest district.

Până prin anul 1730 se mai păstrează denumirea de district al Lugojului și Făgetului și cea de district al Orșovci și Almăjului.

Harta lui Etienne Briffaut, *Carte originale du Bannat de Temeswar*, și cea a geografilor Reiner și, Iosua Ottens, *Theatre de la guerre dans le Bannat de Temeswar...*, realizate după harta lui *Mercy*, păstrează aceeași împărțire administrativ-teritorială cu mențiunea că Almăjul deși este delimitat ca unitate teritorială distinctă este notat „Die Almas“ fără apelativul de district, iar „Die Clisura aparținea districtului Palanca Nouă; pe teritoriul lor nu figurează nici un oficiu administrativ (*Verwalter Ambter*).

Determinarea cu planimetru a suprafeței districtelor pe *Harta Mercy* ne-a permis unele comparații între ele. Unui district îi revin în medie 2194,3 km², (fig.3), dar, în realitate cel mai întins era districtul Becicherec (3497 km² =12,25 %), iar cel mai redus era districtul Lugoj (794 km² =2,78 %). Dacă districtul Becicherec rămâne districtul cu cea mai mare întindere în continuare, din 1761 pe ultimul loc trece districtul Lipova (5,88 %).

Noua împărțire administrativ-teritorială a Banatului din anul 1745 este reprezentată corect pe harta oficială austriacă din anul 1761.

Întinderea districtelor și cercurilor nu a fost întotdeauna constantă.

Din diferite motive (interese administrativ-juridice ale camerei, înmulțirea populației, ș.a.) anumite porțiuni au fost trecute de la un district la altul. Spre exemplu, în anul 1745, cercul Neusina este trecut de la districtul Panciova la Becicherec.

O altă situație este creșterea numărului plaselor în cadrul aceluiași district. Pe harta Banatului a lui *Chritoph Winkler* din anul 1765, se pot constata schimbări remarcabile față de situația din anul 1761. În districtul Timișorii găsim 4 cercuri: Timișoara, Sânicolau Mare, Bucovăț și Parța (*Paracz*). Cercul Sânicolau Mare fiind mutat de la districtul Lipova, iar cercul Parța a schimbat numele cercului Timișoara de Jos. În districtul Lipova ca număr avem tot 3 cercuri, dar pe lângă vechile cercuri: Lipova și Bara, în locul Sânicolaului Mare repartizat la districtul Timișoara, găsim un cerc nou, cel de Căpâlnaș.

Districtul Lugoj are 5 cercuri. Pe lângă cele 4 cercuri vechi: Lugoj, Lunca, Sărăzani, Făget, apare cercul Bistrei luat din districtul Caransebeșului. Acesta în locul cercului cedat preia cercul Carașovei de la districtul Vârșeț. Vârșețul rămâne numai cu 3 cercuri: Jam, Vârșeț și Rafna. Cercul Clisurii este trecut de la districtul Palanca Nouă la districtul mărit al Orșovei.

La districtul Ciacovei pe lângă cele 2 cercuri vechi găsim încă un cerc nou, cel de Jeruga cu suboficiul administrativ la Denta.

Districtele Cenad, Becicherec și Panciova sunt neschimbate.

Așa cum reiese de pe hărțile lui *Elmpt* din anii 1772 și 1773, nu s-a schimbat numărul cercurilor (se păstrează în total tot 31 de cercuri, (vezi tabelul nr.3) și nici în mod esențial forma lor, cu toate că Viena intenționa acest lucru. Tot 31 de cercuri întâlnim și la Ehrler (tabelul nr. 2).

Noua împărțire din anul 1775 este prezentată pe harta Banatului din anul 1776 a lui *Francesco Grisclini*. Conform ei a fost cuprins în cercul *Cetate* (Lcnauheim) teritoriul districtului Cenad, partea plasei Becicherec care era în afara hotarelor plasei Panciova; cercul Vârșeț care cuprinde districtul omonim și o parte din districtul Ciacova. În cercul Timișorii au fost integrate în totalitate districtele Timișoara și Lipova și o parte din districtele Lugoj și Ciacova. Cercul Lugojuului a cuprins o parte din districtul omonim, districtul Caransebeșului în întregime și o parte din districtele Orșova și Vârșeț.

Granița Militară Bănățeană (*Banater Militargrcnze*) s-a organizat în regiunile din sudul și sud-estul Banatului cu scopul asigurării apărării graniței din zonă cu Poarta otomană.

Între anii 1765-1768 s-a format din soldații germani invalizi colonizați în Banat, Regimentul germano-bănățean, la început din 4 companii, ajungând în anul 1770 la 9 companii. Regimentul avea sediul la Panciova și cuprindea toate localitățile din fostul district Panciova și alte câteva din districtele Vârșeț și Palanca Nouă, sub conducerea colonelului Geney.

Tabel nr. 2 Numarul de cercuri (plase) pe districte si comitate

Nr. crt.	Districtul	Harta din			Ehrler 1774	Comita-tul	Har-ta din 1779
		1761	1765	1772			
1	Timișoara	3	4	3	3	Timiș	4
2	Cenad	2	2	2	2	Toron-tal	4
3	Becicherec	3	3	3	2	Caraș	5
4	Panciova	1	1	1	1		
5	Lipova	3	3	2	4		
6	Lugoj	4	5	4	4		
7	Ciacova	2	3	4	4		
8	Caransebeș	3	3	3	3		
9	Vârșeț	4	3	4	3		
10	Palanca Noua	4	3	1	3		
11	Orșova	2	3	4	2		
TOTAL		31	33	31	31		13

În perioada anilor 1766-1768 din milițienii sârbi proveniți din *Landmiliz*, se constituie, în valea Dunării, Regimentul iliro (sârbo) - bănățean cu sediul la Biserica Albă, la început din 8 companii, iar mai târziu din 12 companii. Ambele unități confiniere bănățene iliră și germană au luat ființă pe același teritoriu în sudul Banatului. Din anul 1768, sub conducerea locotenentului colonel Papilla, începe organizarea graniței românești dintre localitățile Jupalnic - Marga. Batalionul românesc de aici era compus din 4 companii (Ohaba Bistra, Ilova, Globurău, Topleț) și avea reședința la Mehadia. Numărul satelor militarizate a crescut continuu de la 35 la 113 cât avea în decembrie 1791, iar numărul de companii la 16.

În cursul anului 1774 Consiliul Aulic de Război dispune unificarea batalionului românesc cu regimentul ilir și formarea Regimentului româno-ilir (*Wallachisch-Illirischen Regiment*). Sediul noului regiment s-a stabilit la Biserica Albă, la Bozovici și Mehadia s-a așezat câte un maior, iar la Cârpa avea sediul Compania de gardă. Din anul 1790 regimentul a primit numărul de ordine 13, iar cel german numărul 12.

Începând cu anul 1787 se introduce sistemul cantonal (*Sistematverordnung*) prin care se instituie o dublă autoritate, militară exercitată în regiment de comandantul de regiment și administrativă în canton, de un locotenent colonel sau maior însărcinat cu afacerile administrative. Cantonul era organizat în două districte corespunzătoare batalioanelor de război și împărțite la rândul lor în două ocoale, pentru fiecare district, echivalente cu circumscripțiile a 3 companii. Sistemul funcționează până în anul 1800 când este modificat de o nouă ordonanță (*Regulierungs-und Sistemat Verordnung*).

În Banatul cameral în baza așa numitelor *privilegii ilirice* acordate de împăratul Leopold I prin diploma din 21 august 1680 și patenta din 20 august

1691, în anul 1772 comunitatea sârbă din Becicherecul Mare a obținut dreptul de a-și alege un *Magistrat național*, iar prin diploma din 12 noiembrie 1774 Maria Tereza a înființat *Comunitatea militară privilegiată Kikinda*, ce se bucura de o adevărată autonomie locală, din ea făcând parte satele: Kikinda Mare, Franjova, Melence, Mokrin, Kikinda Mică, Karlova (azi Beodra), Kuman, Taras, Josefova (azi Kanjiza) și Krstur. În anul 1776 cele mai multe dintre ele au fost trecute sub administrație civilă.

Noul președinte al Banatului, baronul Iosif de Brigido, în anul 1775, elaborează planul unei noi reorganizări administrative, prin care teritoriul bănățean aflat sub administrație civilă (camerală) este împărțit în 4 cercuri mari (*Kreise*): Csatad (azi Lenauheim), Timișoara, Vârșeț și Lugoj, subîmpărțite la rândul lor în diferite domenii (*Herrschaften*) cu un anumit număr de sate (*Dorschaften*). Șeful cercului numit căpitan cercual (*Hauptman*) avea în subordine un adjunct, doi comisari, un actuar, protocoliști, canceliști și practicanți; fiecare domeniu avea în frunte un funcționar economic iar fiecare oficiu cercual dispunea de un jude pentru cauzele penale precum și de personalul aferent în subordine.

În zona minieră a Banatului au fost organizate 5 domenii cuprinzând 82 de sate.

Noua organizare administrativă s-a încheiat în anul 1776 pentru cercul Csatad, iar în anul 1777 pentru cercurile Timișoara, Vârșeț și Lugoj.

Sistemul lui Brigido a supraviețuit în parte și în cadrul administrației comitatense ungare prin preluarea de către aceasta a structurii domeniiale, realitate ce a ușurat apoi vânzarea domeniilor bănățene la licitație începând cu anul 1781.

În toamna anului 1778, împărăteasa Maria Tereza, la presiunile dietei ungare, acceptă încorporarea Banatului la Ungaria. O comisie (*Commissio incorporatoria regio aulica*), cu sediul la Timișoara, condusă de contele Niczky Kristof, a împărțit, în cursul anului 1779, teritoriul Banatului - cu excepția Graniței Militare, care și-a păstrat statutul de până atunci, în trei comitate: Timiș cu reședința la Timișoara, Torontal cu reședința la Becicherecul Mare (azi Zrenjanin) și Caraș cu reședința la Lugoj.

După suprafață, numărul locuitorilor, probleme administrative și posibilități de comunicare (râuri, drumuri ș.a), la 23 aprilie 1779, teritoriul comitatelor Torontal și Timiș a fost împărțit în câte 4 plase (*proccse*): Becicherecul Mare, Sânicolau Mare, Kanjiza, Peciu Nou respectiv Timișoara, Sânnandrei, Lipova și Vârșeț; iar cel al comitatului Caraș în 5 plase Lugoj, Bulci, Căpâlnaș, Caransebeș și Oravița (tabelul nr.3).

În anul 1779 Caransebeșul împreună cu 39 sate din zonă aparținea comitatului Caraș. Dintre acestea, în 1783, 13 localități: Caransebeș, Ciuta, Obreja, Glimboca, Poiana, Prisian, Petroșnița și Goleț au fost cedate Regimentului Romîno-Ilir.

În primii ani după încorporare nu au existat hărți proprii ale comitatelor.

Primele hărți ale comitatelor: Torontal, Timiș și Caraș, păstrate în manuscris au fost realizate de inginerul k.k.*Hoelzel Carl* în anul 1781.

Tabelul nr. 3 Comitatele bănățene cu suprafața, denumirea și reședința plaselor componente, la 23 aprilie 1779

Nr. crt.	Comitatul Suprafața	Reședința	Nr. plase	Denumirea plaselor	Reședința
1	TORONTAL 7596 km ²	Becicherecu Mare (<i>Becskerek</i>) azi Zrenjanin	4	Becicherecu Mare Sânicolau Mare Canija (<i>Kanizsa</i>) Peciu Nou (<i>Uj-Pecs</i>)	<i>Gross sau Nagy Becskerek</i> azi Zrenjanin <i>Gross sau Nagy St.Miklos</i> azi Sânicolau Mare <i>Kanizsa</i> azi <i>Kanjiza</i> <i>Uyecs</i> azi <i>Peciu Nou</i>
2	TIMIȘ 6733 km ²	Timișoara (<i>Temesvar</i>)	4	Timișoara (<i>Temesvar</i>) Sânandrei (<i>Sct. Andrasch</i>) Lipova (<i>Lippa</i>) Vârșet (<i>Werchez</i>)	<i>Temesvar</i> azi Timișoara <i>Sct. Andrasch</i> azi <i>Sânandrei</i> <i>Lippa</i> azi <i>Lipova</i> <i>Werschez</i> azi <i>Vrsac</i>
3	CARAȘ 6273 km ²	Lugoj (<i>Lugos(ch)</i>)	5	Lugoj (<i>Lugos(ch)</i>) Bulci (<i>Bules</i>) Căpâlnaș (<i>Kapolnasch</i>) Cărașova (<i>Krassova</i>) Oravița (<i>Oravicza</i>)	<i>Lugos(ch)</i> azi <i>Lugoj</i> <i>Bules</i> azi <i>Bulci</i> <i>Kapolnasch</i> azi <i>Căpâlnaș</i> <i>Krassova</i> azi <i>Cărașova</i> <i>Oravicza</i> azi <i>Oravița</i>
TOTAL			13		

J.Szentklaray este de părere că prima hartă a comitatului Torontal a fost desenată de inginerul comitatens Johan Spatsek; originalul hărții nu s-a păstrat, el cunoscând o copie din 10 septembrie 1785. De la același autor, s-au păstrat două hărți manuscrise ale comitatului Torontal din 1787 și 1789.

În jurul anului 1788 inginerul comitatens *Joseph Bagossy* realizează o hartă geografică a comitatului Caraș, păstrată și ca în manuscris. Pe această hartă împărțirea comitatului în plase este următoarea: Bulci, Căpâlnaș, Lugoj, Cărașova și Oravița.

La cumpăna dintre secolele al XVIII-lea și al XIX-lea sunt publicate în *Magyar Atlas*, la Viena, noile hărți ale comitatelor bănățene, desenate de *Votesky*, *J. Bagossy* și *J.Degen*, hărți mai exacte, bazate pe măsurători geometrice, apreciate și în străinătate. Înainte de gravare ele au fost trimise la comitate pentru a fi examinate și corectate.

Din aceeași perioadă datează și hărțile comitatelor ale lui J.Math. Korabinszky cuprinse în atlasul său mic *Atlas Regni Hungariae Portatilis*, din anul 1804, care utilizând ca sursă de informare hărțile lui Griselinii au o valoare scăzută, în ciuda eforturilor depuse pentru corectarea lor de inginerii germani: *Krieger*, *Beck* și *Kis*.

Dintre primele hărți ale Banatului după încorporarea sa la Ungaria, pe care figurează împărțirea în comitate, de cea mai bună execuție tehnică este harta desenată de *Ludw. Klebern v. Mildenburg* în anul 1783. Pe hartă hotarele comitatelor sunt în general corect trasate, cu următoarele excepții: prediul Silasch (Silagiu-azi dispărut) din comitatul Torontal; localitățile: Zăbalt, Bruznic,

Rădmănești Spata, Jidovin (azi Berzovia), din comitatul Caraș, sunt trecute în comitatul Timiș, iar Sacoșu Mare și Clopodia din comitatul Timiș apar pe hartă ca aparținând comitatului Caraș. Harta reprezintă corect hotarul spre cele două regimente de graniță.

Din anul 1788 datează o hartă militară a Banatului, imprimată în culori, anacronică din punct de vedere istoric, cu împărțirea în districte a căror linii de hotar groase și colorate, sunt greșit indicate.

În același an apare în atlasul editat de F.A.Schracmb l la foaia 5 harta Banatului Timișoarei a lui *J.Barzellini*, care a vrut să fie o corecție a hărții anterioare, pe ea împărțirea politico-administrativă fiind corect reprezentată.

Pe harta *Le Bannat de Temeschwar* a lui *H Bencdicti* din anul 1789 este indicată corect împărțirea Banatului în cele 3 comitate și teritoriul de graniță, însă comitatele sunt numite districte. Pe alte hărți realizate de *D. F. Sotzman* și *Anton Amon*, comitatele sunt numite *gcspanschaft*.

Pe o hartă specială, fără autor și an, datată 1789, pe care noi o considerăm ca fiind anterioară anului 1783, în locul plasei Carașova în comitatul Caraș este trecută plasa Caransebeș. Împărțirea în comitate și plase este corect reprezentată. Hotarele comitatelor sunt marcate prin linie punct linie iar cele ale plaselor printr-o linie continuă dublată de una punctată.

După J.Szentklaray, în acele timpuri, cea mai folosită hartă, cu toate că era cea mai puțin corectă, a fost *Carte von dem Tcmesvarer Banat und dem Konigreich Servien, nebst eincn Theil von Ungarn, Sclavonien u. Bosnien*.

Împărțirea administrativă a Banatului în 3 comitate și a acestora în 13 plase (*procesc*), împreună cu teritoriul celor două regimente de graniță, o găsim pe o hartă manuscrisă militară a Banatului din anul 1795. Celor „13 districte“ din titlul hărții, le corespund pe hartă 13 *processc* (plase)-subdiviziuni teritoriale ale comitatelor. Plasele sunt cele cunoscute la comitatele Torontal și Timiș. Numai în cadrul comitatului Caraș la est de plasa Lugoj, apare-plasa Caransebeș, iar în sudul comitatului pe locul fostei plase Carașova este scris *Bergwercks District*.

La începutul secolului al XIX-lea, în comitatul Caraș, întâlnim tot 5 plase (*processe*), dar în loc de plasa Caransebeș, proc. *Crassova*.

BIBLIOGRAFIE

- Feneșan C.** (1996), *Cnezi și obercnezi în Banatul imperial 1716-1778*. București, (255 p.)
- Feneșan C.** (1997), *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial (1716-1778)*. Timișoara, (210 p.)
- Mureșan S.** (2000), *Banatul în cartografia secolului al XVIII-lea*. Teză de doctorat. Manuscris. București, (233 p.)
- Pascu Șt.** (1989), *Voievodatul Transilvaniei, vol. IV*. Cluj-Napoca, (568 p.)
- Szentkláray J.** (1879), *Száz év Délmagyarország újabb történetéből (1779-től napjainkig)*, Timișoara (247 p.)

- *** **A Magyar Országos Levéltár Budapesta / Helytartótanácsi térképek,** Cotele: Div.X.No.19.1, 19.2., 5
 - *** **A Magyar Országos Levéltár Budapesta /Kamarai térképek,** Cotele: No.245, 249, 251
 - *** **Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de hărţi,** Cotele: D.XVII. 68; D.CXVI. 43; D.XV. 17.
 - *** **Österreichisches Nationalbibliothek Wien / Kartensammlung Fideikommiss-Bibl.,** Cota: +13.
 - *** **Österreichisches Staatsarchiv / Kriegsarchiv Wien, Kartensammlung,** Cotele: B.IX.a. 554; B.IX.a 562; B.IX.a 643; B.IX.a 563; B.IX.a 565; B.IX.a 567; B.IX. a 515-1; B.IX. a 579; B.IX. a 569; B.IX. a 569-1;B.IX.a 571; B. IX: a
- 582;

DIE ENTWICKLUNG DER TERRITORIELL- ADMINISTRATIVEN ORGANISIERUNG DES BANATS IM 18 –TEN JAHRHUNDERT

Inhalt. Dieser Artikel beschreibt kurzgefasst, die Entwicklung der territoriell-administrativen Organisation des Banats im 18-ten Jahrhundert. Geschichtliche Provinz zwischen Marosch (im Norden), Donau (im Süden), Theiss (in Westen) und Karpaten (in Osten), auf Grund darstellender, origineller Kartographischer Dokumente, welche sich in Bibliotheken und Archiven im Inn- und Ausland befinden (Wien und Budapest) sowie auf Grund Informationen geschichtlicher Dokumente.

Die 11 Distrikte: Grossbetschkerek, Karansebesch, Tscanad, Tschakowa, Lippa, Lugosch, Mehadia, Neupalanka, Pantschowa, Temeswar und Werschetz waren zu Beginn des Jahrhunderts, Wurden in Jahre 1745 in 31 Einheiten eingeteilt und im Jahre 1779 durch die 3 Komitate (Karasch, Temesch und Torontal) ersetzt die in 13 Bezirke eingeteilt waren.

Im Süden und süd-ost lichen Teil Banats wurden zu militärischen Zwecken der Verteidigung die Banater Militärgrenze errichtet.